

Світлана Якимова

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права і процесу
s_v_volk@ukr.net

МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ У ЗВ'ЯЗКУ З НОВІТНИМИ ТОТАЛІТАРНИМИ РЕЛІГІЙНИМИ РУХАМИ ЧИ СЕКТАМИ

© Якимова С., 2017

Досліджено сучасний стан механізму кримінально-правового захисту в Україні у зв'язку з діяльністю тоталітарних релігійних рухів чи сект. Акцентується увага на системі спеціальних кримінально-правових норм, що визначають, які саме діяння учасників тоталітарних релігійних рухів чи сект є злочинні, та які види покарань щодо останніх потрібно застосовувати.

За результатами систематизації кримінально-правових норм узагальнено, що в Україні передбачено кримінальну відповідальність як за організацію чи керівництво тоталітарними релігійними рухами чи сектами відповідного спрямування, так і за окремі напрями їх діяльності (насильницькі дії щодо представників інших релігій і віровчень; перешкоджання їх релігійному культу; порушення інших прав і свобод представників інших релігій і віровчень; поширення тоталітарних віровчень тощо).

Узагальнено, що не усі сучасні суспільно небезпечні форми прояву злочинної діяльності тоталітарних релігійних рухів чи сект адекватно відображені у положеннях Особливої частини КК України. Наведено конкретні пропозиції щодо удосконалення диспозицій відповідних кримінально-правових норм Особливої частини кримінального кодексу України.

Обґрунтовано виняткове превентивне значення і доцільність подальшого удосконалення ст. 181 КК України, дія якої спрямована на припинення сучасної злочинності діяльності тоталітарних рухів і сект на ранніх стадіях їх розвитку.

Ключові слова: кримінально-правовий механізм; релігія; корисливий мотив; секта; кримінально-правова норма; злочинна діяльність.

Светлана Якимова

МЕХАНИЗМ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ В УКРАИНЕ В СВЯЗИ С НОВЕЙШИМИ ТОТАЛИТАРНЫМИ РЕЛИГИОЗНЫМИ ДВИЖЕНИЯМИ ЛИБО СЕКТАМИ

Исследовано состояние механизма уголовно-правовой защиты в связи с деятельностью тоталитарных религиозных движений либо сект. Акцентируется внимание на системе специальных уголовно-правовых норм, в которых определены виды деяний участников тоталитарных религиозных движений либо сект, которые являются преступными в Украине, а также какие наказания в отношении последних следует применять.

Обобщено, что в Украине предусмотрена уголовная ответственность как за организацию либо руководство тоталитарными религиозными движениями либо

сектами соответствующего направления, так и за отдельные направления их деятельности (насильственные действия касательно представителей других религий и вероучений; препятствование их религиозному культу; нарушение иных прав и свобод представителей других религий и вероучений, распространение тоталитарных вероучений и т. д.).

Обобщается, что не все современные общественно опасные формы проявления преступной деятельности тоталитарных религиозных движений либо сект адекватно отражены в положениях Особенной части УК Украины. Приведены конкретные предложения по совершенствованию диспозиций соответствующих уголовно-правовых норм Особенной части Уголовного кодекса Украины.

Обоснованно исключительное превентивное значение и целесообразность дальнейшего совершенствования ст. 181 УК Украины, действие которой направлено на прекращение современной преступной деятельности тоталитарных движений либо сект в Украине на ранних стадиях их развития.

Ключевые слова: уголовно-правовой механизм; религия; корыстный мотив; секта; уголовно-правовая норма; преступная деятельность.

Svitlana Yakymova

Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Criminal Law and Procedure
PhD, Associate Professor

MECHANISM OF CRIMINAL LEGAL PROTECTION IN UKRAINE IN CONNECTION WITH THE LATEST TOTALITARIAN RELIGIOUS MOVEMENTS OR SECTS

The article is devoted to the study of the modern state of criminal law protection mechanism of the totalitarian religious movements or sects in Ukraine. The attention is focused on the system of special criminal law norms indicating what kind of action participants totalitarian religious movements or sects are criminal and what punishments should apply.

According to the results of a systematic analysis of criminal law generally, in Ukraine provides for criminal liability for organization or leadership of the totalitarian religious movements or sects of the corresponding direction, and separate directions of their activities (acts of violence against members of other religions and beliefs, obstruction of religious cult, destruction of the rights and freedoms of other religions and faiths, spreading totalitarian creeds, etc.).

Clarified that not all modern socially dangerous forms of criminal activities of totalitarian religious movements or sects is adequately reflected in the provisions of the Special part of criminal code of Ukraine. Provides specific suggestions for improving dispositions appropriate criminal law Special part of the criminal code of Ukraine.

Substantiated exceptional preventive meaning of Article 181 of the Criminal Code of Ukraine, whose action aimed at stopping crime of modern totalitarian movements and sects in the early stages of their development.

Key words: criminal legal mechanism; religion; selfish motive; sect; criminal law; criminal activity.

Постановка проблеми. В Україні кожній особі гарантується свобода на релігійні переконання, відправлення релігійних культів, відкрите вираження та вільне поширення своїх релігійних чи, навпаки, атеїстичних поглядів. При цьому не допускається жодного примусу щодо визначення громадянином свого ставлення до релігії, до сповідання чи відмови від сповідання, до

участі чи неучасті у богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях, навчання релігії [1]. Діалог і порозуміння між релігіями сприяє мирному вирішенню конфліктів і суперечок, зменшує ймовірність ворожості та насильства [2].

До того ж з загостренням духовних та економічних кризових станів соціуму в Україні активізували свою діяльність різноманітні тоталітарні (деструктивні) релігійні рухи чи секти. Так, за даними керівника Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України, у 2016 році на теренах нашої держави була викрита діяльність 35 600 релігійних організацій без відповідної державної реєстрації [3]. У юридичній літературі уточнюється, що залежно від спрямування релігійної діяльності, доцільно розрізняти такі види тоталітарних рухів чи сект: 1) “неохристиянські”, лідери яких проголошують себе посланцями Христа (наприклад, “Церква об’єднання”, “Сім’я любові”, “Слово віри”); 2) “східні”, які походять зі Сходу (наприклад, “Місія божественного світла”, “Ананда Марга”, “Міжнародне товариство свідомості Крішні”); 3) синкретичні, які поєднують елементи християнства, буддизму та інших традицій та які використовують т. зв. “спекулятивні” філософські доктрин (наприклад, “Церква сайєнтології”, “Біле братство”, “Новий Акрополь”); 4) сатанинські, яким притаманні ритуальні жертвоприношення [4, с. 123]. Зокрема, в Україні останнім часом набули поширення тоталітарні релігійні рухи чи секти, побудовані за принципом фінансових пірамід. Як наслідок, тисячі довірливих українців продають власні квартири й машини, віддають останнє майно, стаючи жертвами умілих фінансових маніпуляцій. Так, наприклад, за інформацією СБУ, Духовний центр Відродження очолює особа, яка позиціонує себе з апостолом, а у минулому – відбувала покарання за шахрайство. Відтак цілком логічно, що своєрідною перепусткою на богослужіння цієї релігійної секти є конверт для пожертви та буклет з пропозицією стати партнером Бога. Інший приклад, коли т. зв. “пастор” церкви Посольства божого Сандей Аделаджи переконував своїх прихожан у необхідності вкладати гроші у фінансовий траст, що забезпечить їм не лише високі відсотки від капіталовкладень, але й Божу благодать. У результаті цього потерпілим свідомо було завдано збитків на суму п’ятдесят два мільйони гривень [3].

Невдоволення навколишнім світом і своїм місцем у ньому, а часом і самим собою, втрата віри у можливість самотужки чи за допомогою держави або традиційних суспільних інституцій змінити ситуацію на краще, тотальна самотність, непорозуміння чи байдужість найближчого оточення – це ті основні чинники, які сьогодні все частіше спонукають пересічних українців ставати прихожанами й учасниками тоталітарних рухів чи сект. Окремо варто відзначити гіпертолерантність чинного законодавства в Україні щодо можливості зареєструвати у нашій державі релігійну організацію. Для цього достатньо організувати релігійну організацію (секту чи рух) у кількості 10 учасників, а також надати статут. Відтак цим уміло користуються організатори, керівники й активні учасники тоталітарних релігійних рухів чи сект в Україні.

Отже, недосконалість чинного національного законодавства також сприяє поширенню діяльності тоталітарних рухів чи сект в Україні. За таких умов набуває актуальності розробка адекватного сучасним суспільним потребам механізму кримінально-правового захисту від діяльності тоталітарних релігійних рухів чи сект в Україні.

Аналіз дослідження проблеми. Різні аспекти кримінально-правового захисту у сфері релігійних відносин досліджували П. П. Андрушко, А. П. Бабій, Р. Р. Галіакбаров, В. Г. Гончаренко, П. С. Дагель, В. В. Джунь, В. В. Клочков, М. Й. Коржанський, Н. Ф. Кузнецова, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, М. В. Палій, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк, С. С. Яценко та інші провідні вітчизняні та закордонні учені. При цьому досліджувалися або окремі склади або види (групи) злочинів у сфері релігійних відносин. До того ж стан механізму кримінально-правового захисту від деструктивної діяльності сучасних релігійних рухів чи сект в Україні як цілісного явища не був предметом комплексного наукового аналізу.

Мета роботи – з’ясування стану механізму кримінально-правового захисту в Україні у зв’язку з активізацією діяльності новітніх тоталітарних релігійних рухів чи сект, а також визначення можливих шляхів його удосконалення у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. У теорії кримінального права під кримінально-правовим механізмом розуміється сукупність норм і положень, які регламентують статус суб'єктів кримінально-правових відносин, необхідних і достатніх для виконання завдань кримінального законодавства [5]. Однак у цьому контексті видається доцільніше використовувати термін система, аніж сукупність кримінально-правових норм. Адже саме у складі системи відповідні групи кримінально-правових норм, що взаємодіють між собою, можуть забезпечити стан захищеності, й, зокрема, у сфері релігійних відносин. У механізмі кримінально-правового захисту ключова роль відводиться кримінально-правовим нормам. Кримінально-правові норми є багатофункціональні, й, зокрема, крім охорони та захисту, виконують навчально-виховну, лікувально-реабілітаційну, контрольно-наглядову та спеціально-превентивну роль [6, с. 158–160]. Особливістю кримінально-правових норм є їх закріплення у Кримінальному кодексі України. За сутнісним змістом кримінально-правові норми визначають, які саме діяння потрібно розглядати як злочинні та які покарання можуть застосовуватися до осіб, які їх вчинили. Превентивне значення кримінально-правових норм полягає у утриманні суб'єкта від можливої злочинної поведінки під загрозою покарання.

За результатами аналізу положень Особливої частини Кримінального кодексу України можна узагальнити кримінально-правовий механізм захисту від тоталітарних релігійних рухів чи сект в Україні, які формують як загальні, так і спеціальні норми. При цьому у загальних кримінально-правових нормах передбачена можливість притягнення до кримінальної відповідальності учасників релігійних рухів і сект за вчинення злочинів, як і будь-кого з інших суб'єктів злочинів. Натомість спеціальні визначають, які саме діяння учасників тоталітарних релігійних рухів чи сект є злочинні та які покарання щодо останніх потрібно застосовувати. Зважаючи на заявлену тематику публікації, особливий науково-практичний інтерес викликає саме остання підгрупа у межах кримінально-правового механізму захисту від тоталітарних релігійних рухів чи сект.

Аналізуючи положення Особливої частини Кримінального кодексу України, можна підсумувати, що в Україні передбачена кримінальна відповідальність як за організацію чи керівництво відповідними тоталітарними релігійними рухами чи сектами, так і за окремі напрями їх діяльності.

Так, зокрема, у ст. 181 “Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів” передбачена можливість притягнення до кримінальної відповідальності за організацію чи керівництво групою, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів. Організація групи – це дії, спрямовані на створення групи. Керівництво групою – це дії, що спрямовані на управління процесом підтримання функціонування групи і полягають, зокрема, у координації діяльності групи, виданні відповідних розпоряджень, керівництві обрядами, прийнятті рішень щодо покарання членів групи тощо. З цього приводу у юридичній літературі висловлювалась пропозиція щодо доцільності передбачити можливість притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 181 КК України не лише керівників чи організаторів, але й активних учасників, які втягують інших осіб, а особливо неповнолітніх, у тоталітарні релігійні рухи чи секти [7, с. 242–243].

Отже, у механізмі кримінально-правового захисту від тоталітарних рухів чи сект в Україні цій нормі відводиться ключова роль, зважаючи на її виняткове превентивне значення. Адже притягнувши до кримінальної відповідальності за сам факт створення чи бодай керівництво, можна не допустити подальшого розвитку злочинної діяльності тоталітарного руху чи секти.

До того ж чинним законодавством України за керівництво чи організацію тоталітарних релігійних груп (рухів чи сект) можна притягти винних до кримінальної відповідальності лише за умови, якщо така діяльність поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою. Натомість, як уже зазначалося, метою діяльності більшості новітніх реакційних релігійних утворень в Україні є незаконне збагачення. Відтак на керівників чи організаторів деструктивних релігійних рухів і сект, які формуються за принципом т. зв. “фінансових пірамід”, дія цієї кримінально-правової норми не поширюється. За чинним КК України керівників чи організаторів цих деструктивних релігійних рухів чи сект можна притягти до кримінальної відповідальності лише за загальною нормою, як суб'єктів кримінальної відповідальності за шахрайство. Однак в умовах об'єктивної дійсності у таких кримінальних провадженнях виникає

брак доказової бази. Як наслідок, керівники чи організатори таких деструктивних релігійних рухів чи сект фактично отримують можливість продовжувати свою організовану корисливу злочинну діяльність, маскуючись, переорієнтовуючись на інші території та поповнюючи перелік потенційних потерпілих від масштабних фінансових махінацій.

Подальший аналіз кримінально-правового механізму захисту від сучасних тоталітарних рухів чи сект в Україні вказує на наявність у чинному КК України системи взаємопов'язаних норм, якими передбачена можливість притягнення до кримінальної відповідальності представників релігійних рухів чи сект за різні види їх антисуспільної діяльності у таких напрямках:

а) насильницькі дії щодо представників інших релігій і віровчень (ст. 115 “Умисне вбивство” КК України; 121 “Умисне тяжке тілесне ушкодження” КК України; 122 “Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження” КК України; 126 “Побої і мордування” КК України; 127 “Катування” КК України; 129 “Погроза вбивством” КК України);

б) перешкоджання релігійному культу представників інших релігій та віровчень (ст. 178 “Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків” КК України; 179 “Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь” КК України; 180 “Перешкоджання здійсненню релігійного обряду” КК України; 297 “Наруга над могилою” КК України);

в) порушення інших прав і свобод представників інших релігій і віровчень (образа, обмеження прав і свобод, встановлення прямих чи непрямих привілеїв за ознаками релігійних переконань ст. 161 КК України);

г) поширення тоталітарних віровчень і, зокрема, через вчинення терористичного акту з метою привернення уваги громадськості до певних релігійних поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою (ст. 258 КК України), а також розпалювання релігійної ворожнечі та ненависті до представників інших релігій й віровчень, зокрема за допомогою ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують релігійну нетерпимість і дискримінацію (ст. 300 КК України).

При цьому варто зауважити, що не усі суспільно небезпечні форми сучасної діяльності тоталітарних релігійних рухів чи сект адекватно відображені у положеннях Особливої частини чинного КК України. Так, зокрема, у ст. 178 КК України передбачена можливість притягнення до кримінальної відповідальності лише за знищення та пошкодження релігійних споруд і культових будинків. Натомість у положеннях Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації” міститься спеціальна заборона, зокрема, і на їх самовільне захоплення, що останнім часом набуло поширення в українському суспільстві. Отже, зважаючи на сучасні тенденції деструктивної діяльності релігійних рухів і сект, доцільно розглянути можливість розширити перелік спеціальних форм злочинного посягання на релігійні споруди чи культові будинки, додавши ще одну форму – їх самовільне захоплення.

Окрім того, у положеннях КК України не адекватно відображена роль тоталітарних релігійних ідеологій щодо втягнення у вчинення терористичного акту (ст. 258-1 КК України). Адже, як зазначається у численних поліцейських зведеннях, все частіше молодь стає жертвою психологічного впливу з метою їх залучення до участі в ІДІЛ й подальшої участі для вчинення терактів на території Європейського Союзу.

Висновки. Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що в Україні сформований кримінально-правовий механізм захисту від тоталітарних рухів чи сект. В його основу введена система загальних та спеціальних кримінально-правових норм. У механізмі кримінально-правового захисту від тоталітарних рухів чи сект в Україні особлива превентивна роль відводиться ст. 181 КК України. Адже притягнення до кримінальної відповідальності за сам факт створення чи керівництва забезпечує передумови для припинення злочинної діяльності тоталітарних рухів чи сект на ранніх стадіях їх розвитку.

1. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 року // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 25. – Ст. 283. 2. Поощрение религиозного и культурного взаимопонимания, гармонии и сотрудничества: Резолюция Генеральной Ассамблеи Организации

Объединенных Наций № 60/11 от 3 ноября 2005 года. – Электронний ресурс. Режим доступу: // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_f53/print1443086809712738, (дата звернення – 20 березня 2017 р.). 3. Руслан Смецук Религиозные секты отбирают последние деньги в украинцев. – Электронний ресурс. – Режим доступу: // <http://podrobnosti.ua/2163367-u-ukraintsev-religioznye-sekty-otbirajut-poslednie-dengi.html>, (дата звернення – 20 березня 2017 р.). 4. Остроухов В. В., Петрик В. М. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підручник / В. В. Остроухов, В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк та ін.; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. – К.: КНТ, 2010. – 776 с. 5. Блинов А. Г. Понятие уголовно-правового механизма и его назначение <https://www.sovremennoepravo.ru/m/articles/view>; 6. Попкова В. В. Про питання дослідження функцій заходів безпеки у сфері кримінально-правової політики України / В. В. Попкова // Політика у сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 25–26 лютого 2011 р.). – Івано-Франківськ: Юридичний інститут Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2011. – С. 157–160. 7. Кульчинська Ю. Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів / Ю. Кульчинська // Історико-правовий часопис: науковий журнал. – 2015. – № 2 (6). – С. 138–143.

REFERENCES

1. Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy vid 23 kvitnia 1991 roku [On Freedom of Conscience and Religious Organizations] Vidomosti Verkhovnoi Rady. 1991. No. 25. pp. 283. 2. Pooshchrenye relyhyoznogo u kulturnoho vzaumoponytanyia, harmonyu y sotrudnychestva: Rezoliutsiia Heneralnoi Assambleei Orhanyzatsyyi Ob'edynennykh Natsyi No. 60/11 ot 3 noiabria 2005 hoda [Encouraging religious and cultural understanding, harmony and cooperation]. availableat: // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_f53/print1443086809712738 (access March 15, 2017). 3. Ruslan Smeshchuk Relyhyoznye sekty otbyraiut poslednye denhy u ukraintsev [Religious sects take the last money from Ukrainians]. availableat: // <http://podrobnosti.ua/2163367-u-ukraintsev-religioznye-sekty-otbirajut-poslednie-dengi.html> (access March 20, 2017). 4. Ostroukhov V. V., Petryk V. M. Informatsiina bezpeka (sotsialno-pravovi aspekty): pidruchnyk Information security (social and legal aspects)]. Kiev: KNT Publ, 2010. 776 p. 5. Blynov A. H. Poniatye uholovno-pravovoho mekhanyzma y eho naznachenye [Concept of the criminal law mechanism and its purpose Concept of the criminal law mechanism and its purpose] availableat: <https://www.sovremennoepravo.ru/m/articles/view> (access March 20, 2017). 6. Popkova V. V. Pro pytannia doslidzhennia funktsii zakhodiv bezpeky u sferi kryminalno-pravovoi polityky Ukrainy [On the question of research functions of security measures in penal policy Ukraine] Polityka v sferi borotby zi zlochynnistiu: aktualni problemy sohodennia: materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii (m. Ivano-Frankivsk, 25–26 liutoho 2011 r.). Ivano-Frankivsk: Yurydychnyi instytut Prykarpatskoho natsionalnogo universytetu imeni Vasylia Stefanyka, Publ, 2011. pp. 157–160. 7. Kulchynska Yulia Posiahannia na zdorovia liudei pid pryvodom propoviduvannia relihiinykh virovchen chy vykonannia relihiinykh obriadiiv [Encroachment on human health under the guise of preaching religious beliefs or fulfillment of religious ceremonies]. Istoryko-pravovyi chasopys: naukovyi zhurnal. 2015. No. 2 (6). pp. 138–143.

Дата надходження: 10.03.2017 р.